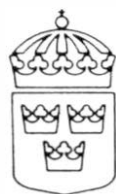

Motion till riksdagen

1987/88:Ju25

av Allan Ekström (m)

med anledning av prop. 1987/88:120 om ändring
i brottsbalken m. m. (straffmätning och
påföljdsval m.m.)

Mot.
1987/88
Ju25 — 30

Varför straffar man? Är straffets ändamål att genom vård och behandling påverka den dömda så att han icke begår brott på nytt? Utgångspunkten är, då frågan ställs så, fotad i den deterministiska föreställningen att lagbrytaren inte begått brottet av fri vilja utan på grund av att han varit mer eller mindre sjuk. Den laglydiga människan antas alltså vara i grunden god, varför det kriminella beteendet beror på en felaktig utveckling hos henne. Straffets ändamål blir därför att genom vård och behandling befria henne från hennes dåliga egenskaper och böjelser.

Det är den nu beskrivna uppfattningen om straffets ändamål — sammanfattad i beteckningen *individualprevention* — som uppstår och genomsyrar dagens kriminalpolitik. Denna åskådning har lidit skeppsbrott. Härmed torde det stora flertalet svenskar vara helt överens. Som Sveriges domareförbund framhållit i sitt remissvar framkommer ideligen uttryck för att den officiella kriminalpolitiken icke står i samklang med de enskilda medborgarnas rättsmedvetande. Om verklighet icke skulle duga som hevis kan hänvisas till — förutom den grundläggande rapporten från BRÅ, kallad Nytt straffsystem — bl. a. en artikel av tidigare överdirektören vid BRÅ, justitierådet Bo Svensson, intagen i skriften *Brottsutvecklingen 1985*.

Ur Bo Svenssons artikel må följande återges (s. 139—140).

I begreppet rättvisa ligger också att lika fall skall behandlas lika. I rättssystem som lägger tonvikten vid den dömdes sociala anpassning är det risk att lika brott föranleder olika påföljder beroende på att de dömda lever under olika villkor och har olika "behandlingsbehov".

För Sveriges del är den diskussionen inte längre lika aktuell. Bl. a. har en omfattande behandlingsforskning såväl i vårt land som utomlands visat att möjligheterna att förebygga återfall i brott med olika former av kriminal- och annan vård är mycket begränsade. Det tycks inte spela någon roll för återfallsfrekvensen vilken påföljd man väljer. Behandlingsideologin har därför i Sverige och i många andra länder i västvärlden trängts tillbaka. För egen del menar jag också att analogin mellan kriminalitet och sjukdom är falsk. Rättsskipningen syftar inte till att diagnostisera och behandla individer som uppvisar symptom på social avvikelse (kriminalitet) utan att tydliggöra lagstiftarens budskap att vissa handlingar inte är tillåtna.

Jag har redan sagt att jag anser *analogin mellan kriminalitet och sjukdom vara falsk och att det i dag inte finns något vetenskapligt stöd för uppfattningen att man med olika former av behandling — dödsstraff och möjligen kast-*

tering undantaget — *kan påverka återfallsrisken* (kurs. av mig). Men jag tror inte på en utveckling mot extremt individualiserade påföljder också av ett annat skäl.

Det ligger i byråkratins väsen och möjligen också människans natur att dra upp regler för den egna verksamheten. Man vill helt enkelt vara konsekvent. Dessutom lär det finnas undersökningar som visar att beslutsfattare har svårt att väga in mer än en handfull faktorer samtidigt i beslutsprocessen, vilket torde verka i samma riktning. I alla händelser visar studier av byråkratier som har nära nog till uppgift att vara flexibla t. ex. myndigheter som skall stödja konstnärer, uppfinnare och forskare att beslutsfattarna redan efter kort tid har utvecklat en egen praxis som hindrar dem från extrema satsningar av det ena eller andra slaget.

Liknande iakttagelser är vanliga inom rättsväsendet. I de studier av domstolspraxis i USA som föregick utvecklandet av s. k. sentencing guidelines framkom att det var ett mycket begränsat antal faktorer som bestämde påföljderna. De flesta sentencing guidelines arbetar därför med en normalskala som bygger endast på tre eller fyra faktorer, nämligen brottets art och grovhet, tidigare lagföringar, drogmisbruk och eventuellt också arbetssituation. En svensk studie av de sociala myndigheternas praxis beträffande unga lagöverträdare visar att myndigheternas åtgärder till helt dominerande del bestämdes av brottets art och grovhet, medan de ungas behov av vård spelade en mindre roll.

Jag räknar därför med att påföljdsval och straffmätning också i framtiden i allt väsentligt kommer att bestämmas med hänsyn till brottets art och grovhet samt gärningsmannens kända tidigare kriminalitet.

Framgångsrik brottsbekämpning måste i stället bygga på de beprövade och i rättsmedvetandet förankrade grundsatserna

- att på brott skall följa straff
  - att straffets ändamål är att avhålla andra från att begå brott
  - att straffet skall innehålla ett visst mått av obehag
  - att straffet skall vara rättvist eller annorlunda uttryckt att det skall råda proportionalitet mellan brott och straff
- samt att straffet har en moralbildande eller moralförstärkande verkan.

Straffet i sig är enligt denna *allmänpreventiva* åskådning inte det primära — det bör understrykas — utan det är *hotet* om straff. Om hotet i sin tur icke förverkligas i tillräcklig omfattning, upphör emellertid dess värre hotet att fungera som hot. Straffet förlorar då sin verkan av avskräckning: straffhotet får inte vara tomt.

Från dessa utgångspunkter är det utomordentligt glädjande att propositionen — med utmönstrande av den individualpreventiva läran — tar till utgångspunkt de fundamentala principerna om likheten inför lagen och proportionalitet. Påföljden säges böra vara uttryck för *hur allvarlig den brottsliga gärningen bör bedömas* (prop. s. 36). Och vid denna bedömning av brottets straffvärde bör självfallet alla omständigheter som har anknytning till brottet och brottsituationen ha betydelse. Den framlagda katalogen över såväl försvårande som förmildrande omständigheter är här ett användbart hjälpmedel. Samtidigt härmed tages uttryckligen avstånd från uppfattningen att "vård- eller behandlingsaspekter" bör användas som självständig grund för påföljdsbestämningen i det enskilda fallet (s. 37 och lagrådet s. 155 överst).

Propositionen har emellertid icke lyckats att överallt frigöra sig från beroendet av vård- och behandlingsfilosofin. Det finns tydliga återfall!

Kriteriet för *villkorlig dom* (30:7) skall sålunda även fortsättningsvis vara en prognos om framtida god skötsamhet.

Motsvarande invändning kan riktas mot institutet *överlämnande till särskild vård och skyddstillsyn*. Om användningen av det förstnämnda institutet har sålunda framhållits av docenten i straffrätt Suzanne Wennberg i SvJT 1986 s. 707: "Principen påföljdsbestämning efter klandervärdhet (och billighetshänsyn) är enligt min mening knappast förenlig med ett bibehållande av institutet överlämnande till särskild vård som reaktion vid brott, som begåtts av tillräkneliga¹ personer." Inom skyddstillsynens ram återfinns extrema behandlingstankar. Så t. ex. finns ingen formell gräns för att utdöma påföljden i fråga. Även den som befunnits skyldig till mord, våldtäkt, grovt rån eller grovt narkotikabrott kan i och för sig erhålla skyddstillsyn, något som måste anses direkt utmanande för rättskänslan. Vidare kan dom på skyddstillsyn kopplas till eller göras beroende av att "den tilltalade undergår behandling för missbruk eller annat förhållande som kan antas ha samband med hans brottslighet" (30:9 p. 2). Som framgår behöver det icke föreligga ett mera konkret eller medicinskt fastställt samband mellan behandlingen och den förmenta brottsorsaken; det räcker med en förmodan. Ej heller uppställs några formella krav på behandlingens innehåll och varaktighet. Allting flyter på ett från rättssäkerhetssynpunkt betänkligt sätt. Den tilltalades benägenhet att "vårda sig" kommer därför säkerligen att i många fall avtaga ganska snabbt efter domen. Det finns all anledning att hänvisa till Bo Svenssons uttalanden.

Lika brott i vid mening kommer följaktligen icke att leda till lika straff, något som står i strid med de tidigare återgivna utgångspunkterna för propositionen. Om två personer begått inbrott tillsammans, bör den ene ej undgå fängelsestraff enbart därför att hans "prognos" är god till skillnad från kamratens. Lika stötande uppfattas att en rattfyllerist kan undgå frihetsstraff genom hänvisning till alkoholberoende och en i god tid före huvudförhandlingen påbörjad behandling av något slag.

Institutet villkorlig dom och skyddstillsyn bör emellertid bestå som brottspåföljd men *ombildas* till en objektiv straffform mellan böter och fängelse. Avgörande bör vara brottets straffvärde på tidigare angivet sätt. För att detta skall framgå på ett tydligt sätt bör fängelsetiden alltid utsättas i domen. (Så skedde då jag började på domarbanan.) Den dömde vet då också i klarspråk vad han äventyrar genom att begå nya brott. Domstolen bör således döma t. ex. till två månaders fängelse villkorlig dom eller till skyddstillsyn i ett år. Dagens ordning medför — vid återfall — dessutom att en annan domstol än den som handlagt målet tvingas att taxera straffets längd, något som är principiellt otillfredsställande. Det får ankomma på vederbörande utskott att utforma erforderlig lagtext i enlighet med syftemålen i motionen.

¹ I Sverige har vi förkastat tillräknelighetsläran som innebär att den som ej fattar innebörden av en begången brottslig gärning inte heller kan dömas till ansvar; Rättsfonden, Psykiatrisk tvångsvård och rättssäkerhet, 1988.

Hemställan

Mot. 1987/88

Ju25

Med hänvisning till det anförda hemställer jag

att riksdagen vid behandlingen av propositionen vidtar sådana ändringar i förslaget till lag om ändring i brottsbalken som angetts i motionen.

Stockholm den 9 april 1988

Allan Ekström (m)